

УДК 316.343

СЕНС ЖИТТЯ МОЛОДІ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА ТА ЖИТТЄВА СТРАТЕГІЯ

Смук Оксана Тарасівна
Козубовський Максим Ростиславович

м.Ужгород

У сучасному суспільстві, для якого характерна тенденція до індивідуалізації, поняття життєвої стратегії все частіше вживається у зв'язці з категорією успіху, тим самим формуючи низку стійких словосполучень, що міцно закріпилися в риторичі як масової, так і наукової комунікації.

Ключові слова: життєвої стратегії, життєві ресурси, життєві цінності, життєві орієнтації, соціокультурні уявлення.

Епоха соціальних змін та криз, складні умови суспільного життя вимагають від людини вибору правильної життєвої лінії, що сприяє збереженню цілісності її внутрішнього світу і досягненню самореалізації в майбутньому. Наявність життєвої стратегії та намагання дотримуватися її сприяє набуттю індивідуального досвіду життєвої творчості, яка полягає не тільки в орієнтації особистості у своєму внутрішньому світі, з'ясуванні власних ресурсів, бажань та можливостей, але й в усвідомленні необхідності зміни життєвих планів та їхнього пристосування до нових обставин, які проявляються у період особистісної активності.

У зв'язку з цим в сучасних соціологічних та психологічних дослідженнях на перший план виходить темпоральна та «життєва» проблематика – аналіз розвитку особистості в часі життя, позначена як «психологія життєвого шляху» (К.Абульханова-Славська, Б.Ананьєв, В.Ковальов, З.Кіреєва, Р.Кастенбаум, Т.Коттле, С.Рубінштейн, Т.Титаренко та ін.).

Особливе значення при розробці психології життєвого шляху набуває феномен «життєвих стратегій особистості». Значний внесок в дослідження даної наукової проблеми зробили А.Адлер, О.Головаха, А. Кроник, К. Левін, Ж. Нюттен, В.Серенкова, Г.Шляхтін, В.Франкл, К.Хорні, К. Юнг і інші вчені, в роботах яких розкривалися закономірності сприйняття майбутнього, передбачення майбутніх подій, висунення цілей і вибору шляхів їх досягнення, що детермінує вплив життєвих планів на організацію діяльності і поведінку людини в сьогоденні. Життєві стратегії особистості вивчалися через розкриття адаптаційного потенціалу (А.Адлер), через загальні стратегічні орієнтації (К.Хорні), набуття особистістю нових умінь і навичок (К.Юнг) та через домінування зовнішніх або внутрішніх процесів (Т.Кассер, Р.Расін) та ін. У вітчизняному науковому просторі стратегії життя розглядалися через особливості формулювання суб'єктом головних цілей життя (І.Підласа), вирішення протиріч, що виникли на шляху досягнення життєвих цілей та загальний творчий підхід до життя (К.Абульханова-Славська). Інші дослідники розглядають життєві стратегії як сукупність життєвих планів і програм особистості, які вона будує на основі уявлень про себе, своє минуле і майбутнє, відповідно до своїх бажань, потреб, цілей і прогнозів (В.Моляко, Л.Сохань та ін.), як своєрідну конституцію особистості (Є.Колесников).

Дослідження уявлень про життєву стратегію особистості набуває особливої важливості при зверненні до прогностичних параметрів як засобів прогнозування її розвитку. Це особливо значимо в ситуації, коли людина тільки починає свій самостійний шлях та набуває особистісного і професійного досвіду, але структура значущих життєвих сфер сучасної молоді, що лежать в основі формування загаль-

них стратегій життя та їхня диференціація в залежності від майбутньої спеціалізації, роль бар'єрності та реалізованості смислів особистісних цінностей в побудові життєвих стратегій особистості досліджені недостатньо [9].

Перехід суспільства від однієї соціальної системи до іншої супроводжується зміною життєвих цілей, планів, орієнтирів особистості та актуалізує питання побудови і реалізації життєвих стратегій. Поняття життєвої стратегії, що завжди пов'язувалося з функцією цілепокладання, передбачає наявність коротко- чи довготермінової мети, на досягнення якої спрямовується активність соціального суб'єкта. У сучасному суспільстві, для якого характерна тенденція до індивідуалізації, поняття життєвої стратегії все частіше вживається у зв'язці з категорією успіху, тим самим формуючи низку стійких словосполучень, що міцно закріпилися в риторичі як масової, так і наукової комунікації [2; 3; 7; 8].

Теоретико-методологічним підґрунтям для розробки поняття «життєва стратегія» в його соціологічній інтерпретації є дослідження з соціальної психології, філософії, політології і соціології. Проте, незважаючи на те, що термін «життєва стратегія» з'явився в науковому обігу достатньо давно, на сьогоднішній день існує необхідність в його подальшій теоретичній та методологічній розробці з урахуванням сучасного соціального контексту.

Поняття «стратегія життя» в його соціологічній інтерпретації сягає своїми коренями традицій феноменологічної соціології. Однією з перших праць, присвячених цій проблематиці, прийнято вважати роботу У.Томаса та Ф.Знаницького «Польський селянин в Європі і Америці», в якій закладено основи аналізу поняття «життєвий шлях особистості». У подальшому розвиток проблематики стратегій життя особистості пов'язаний з іменами таких учених, як П.Бергер і Т.Лукман, А.Шюц, І.Гофман, Г.Гарфінкель, в роботах яких стратегія життя розглядається в тісному взаємозв'язку з поняттями суб'єктивності та інтерсуб'єктивності «життєвого світу» особистості, «стратегічної дії» та взаємодії, а також через емпіричне вивчення людської поведінки шляхом звернення до світу повсякденності.

Активного розвитку проблематика стратегій життя особистості набула на пострадянському просторі. Дослідження в зазначеному напрямі є доволі різнобічними та характеризуються суттєвою відмінністю в підходах до поняття стратегії життя. Розглянемо найбільш популярні та широко використовувані у вітчизняній та зарубіжній літературі із соціогуманітарних наук визначення цього поняття [6].

К.Абульханова-Славська розглядає стратегію життя, як певний універсальний закон, спосіб існування людини в різних сферах її життя, дослідниця вперше виокремила поняття стратегії життя й визначила її як принципову, реалізовану в різних життєвих умовах, обставинах здатність особистості до з'єднання своєї індивідуальності з умовами життя, до її відтворення й розвитку. У такому разі стратегія життя є способом існування особистості в суспільстві, її взаємозв'язку з соціальним оточенням, ознакою соціальності індивідуального агента [2].

Російські дослідники О.Васильєва та Е.Демченко визначають життєву стратегію як «такий спосіб буття, систему цінностей і цілей, реалізація яких, відповідно до уявлень людини, дозволяє зробити її життя найбільш ефективним». Іншими словами, це «мистецтво ведення власного життя,

головною метою якого є пошук і реалізація свого унікального призначення».

Одним з найбільш популярних є означення життєвої стратегії, що належить Т.Резник та Ю.Резник. На їхню думку, стратегія життя – це символічно опосередковані й такі, що вийшли за своїм впливом за межі свідомості, ідеальні утворення, її орієнтири й пріоритети, що реалізуються в поведінці. Таким чином, стратегія життя в її соціологічному розумінні – це динамічна, саморегульована система соціокультурних уявлень особистості про власне життя, що орієнтує й спрямовує її поведінку протягом тривалого часу. Автори роблять наголос на соціальній обумовленості життєвих стратегій та функції орієнтування, яку вони виконують у житті особистості, та відзначають при цьому довгостроковість такого орієнтира [4].

У цьому ж руслі визначає життєву стратегію Д. Чеботарьова, коли розглядає життєву стратегію як спосіб раціонального ставлення до життя, що, на відміну від інших способів (життєві цілі, життєві плани, життєві домагання, життєві цінності, життєві орієнтації), передбачає свідоме управління та планування особистістю власного життя шляхом поетапного формування майбутнього.

Українські соціологи О.Злобіна, В.Тихонович розглядають стратегію життя як «повторювану в основних сферах життєдіяльності поведінкову активність індивіда, ґрунтовану на моделях подолання, пристосування або уникання перешкод, що виникають у процесі досягнення поставлених цілей». Така специфіка визначення пояснюється тим, що дослідження О.Злобіної та В.Тихоновича стосувалися, перш за все, поведінки соціальних суб'єктів у ситуації кризи та соціальної невизначеності, притаманної українським реаліям, тому акцент на моделях пристосування, адаптації, вирішення проблем з огляду на це є цілком виправданим. Проте така вузька спеціалізація спричинює низку застережень щодо використання цієї дефініції в більш загальному значенні [1].

Одним з найбільш вдалих, на нашу думку, є визначення стратегії життя, запропоноване російським дослідником М.Мариновим. Стратегія життя особистості, на його думку, – це комплекс уявлень і дій особистості, яка мислить стратегічно, спрямований на вибудовування соціальних дій

і взаємодій, орієнтованих на перспективу шляхом перерозподілу життєвих ресурсів, виходячи із самоцінності життя.

Доволі поширеним в соціогуманітарних науках є трактування стратегії життя як свідомого цілеспрямованого та довгострокового планування індивідуальним агентом власного життя [2; 5]. Такий акцент на «стратегічності» пов'язаний з контекстом, в якому вживається поняття «стратегія» в його класичному розумінні, тобто як «система масштабних рішень і намічених напрямів діяльності, послідовна реалізація яких покликана досягти більш-менш задовільним чином основних цілей, які ставлять перед собою на певний термін державні інститути, партії, суспільно-політичні організації й інші організовані суб'єкти». Проте таке бачення стратегії є надто спрощеним при його використанні відносно соціальних суб'єктів, адже воно необґрунтовано обмежує всю множину дій особистості лише свідомими та раціональними вчинками і тим самим не залишає місця для впливу підсвідомих та позасвідомих чинників.

На відміну від поширеного в науковій літературі трактування поняття «життєві стратегії», П.Бурдье використовує це поняття для позначення множини дій, упорядкованих відповідно до більш чи менш довгострокових і не обов'язково чітко сформульованих цілей. «Якщо й складається враження, що стратегії спрямовані на певні очікувані наслідки, то це тому, що при відтворенні об'єктивних структур, які їх продукують, ці стратегії визначаються умовами виробництва принципу їх виробництва, тобто вже відомим результатом ідентичних і взаємозамінних попередніх практик, що збігається з їхнім власним результатом лише тією мірою, якою структурі, в рамках яких вони функціонують, ідентичні або гомологічні тим об'єктивним структурам, продуктом яких вони є» [4]. Таким чином, поняття стратегії відображає вплив об'єктивних структур на агентів і водночас передбачає можливість активної реакції на цей вплив.

Отже, під стратегією життя ми матимемо на увазі впорядковану сукупність послідовних практичних дій, що спонукаються певною, не обов'язково чітко сформульованою метою, але не направляються нею свідомо і визначаються як система диспозицій та схем сприйняття, мислення і дії, заснованих на позиції індивіда в полі, на наявному в нього досвіді та капіталі.

Література та джерела

1. Злобіна О. Суспільна криза і життєві стратегії особистості / О.Злобіна, В.Тихонович. – К.: Стило, 2001. – 238 с.
2. Наумова Н.Ф. Життєва стратегія людини в перехідному суспільстві / Н.Ф.Наумова // Соціологічний журнал. – 1995. – № 5. – С.4-13
3. Прокофьев А.В. Плюрализация успеха: проблемы и парадоксы / А.В.Прокофьев // Этическая мысль / под ред. А.А.Гусейнова. – М.: ИФРАН, 2006. – Вып. 7. – 342 с.
4. Резник Т.Е. Життєві стратегії особистості / Т.Е.Резнік, Ю.М.Резнік // Социс. 1995. – № 2. – С.98-104
5. Резнік Ю.М. «Соціологія життя» як новий напрям міждисциплінарних досліджень / Ю.М.Резнік // Социс. – 2000. – № 9. – С.38-46
6. Согомонов А.Ю. Успех в "картине мира" постсоветских профессионалов // Россия: трансформирующееся общество / под ред. В.А.Ядова. – М.: "КАНОН-пресс-Ц", 2001. с. 398-414
7. Челелева Н.В. Психологічні закономірності розуміння та інтерпретації особистого досвіду / Н.В.Челелева // Соціально-психологічні чинники розуміння та інтерпретації особистого досвіду: Монографія. – К.: Пед. думка, 2008. – С.6-15
8. Ярема А.І. Соціологічний аспект сутності феномену успіху / А.І.Ярема // Шевченківська весна: матеріали Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. – К.: Логос, 2010. – Вип. VIII. – 444 с.
9. Библиотека периодической печати [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rusk.ru/monitoring_smi/2008/02/29/katastrofa_uspeha>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

В современном обществе, для которого характерна тенденция к индивидуализации, понятие жизненной стратегии все чаще употребляется в связке с категорией успеха, тем самым формируя ряд устойчивых словосочетаний, прочно закрепившихся в риторике как массовой, так и научной коммуникации.

Ключевые слова: жизненной стратегии, жизненные ресурсы, жизненные ценности жизненные ориентации, социокультурные представления.

In modern society, which is characterized by a trend towards individualization, the concept of life strategies is increasingly used in conjunction with the category of success, thus forming a series of stable combinations firmly entrenched in the rhetoric of both mass and scientific communication.

Key words: life strategies, living resources, life values in life orientation, socio-cultural representation.